

Verklarende woordenlijst Vergane Schepen

achterdoft	doft = een dwarshout of dwarsgeplaatste zware plank, bijvoorbeeld een bank of roeibank.
achterplecht	plecht = een klein dekje, meestal in het voorschip en/of achterschip.
achtersteven	Langsscheeps verbanddeel dat aan de achterkant van de kiel wordt opgericht en waartegen de huidbeplanking in het achterschip sluit.
aker	Een metalen ketel.
Almererefase	Almere-afzettingen: bodemlaag gevormd in de periode dat er ter plaatse van het IJsselmeergebied een zoet tot brakke waterplas was, het Almere. Deze zoet-brakke fase eindigt rond 1600, wanneer door versterkte mariene invloeden de Zuidzee ontstaat (NB: de naam Zuiderzee wordt echter al langer aan het gebiedgegeven).
avegaar	Een handboor
bakboord	Linkerkant van een schip.
berghout	Zware balkengang, dikker dan de normale beplanking, die rondom langs de buitenzijde van het schip tegen de spanten ligt en een grote rol speelt in het langsverband (=langsscheepse versterking van de romp). Het berghout voorkomt tevens beschadiging van de scheepsromp bij het meren tegen kademuren en andere schepen. Grotere schepen met meerdere dekken hebben ook meerdere berghouten.
binnenboord, een	Balk langs de binnenkant van het boord ter versteviging van het langsverband. Bij kleine(re) vaartuigen wordt dit een randgaarde of randgaard genoemd
boezemschoppen (http://www.venst)	Houten schop met aan 3 zijden verhoogde randen, waarmee de zeer vochtige modder uit de baggerbak kan worden geschept en verdeeld.
bonzen	scheepstype.
breeuwijzer	beitelvormig gereedschap waarmee, met behulp van een breeuwhamer, breeuwsel in planknaden geslagen wordt.
breeuwsel	Materiaal dat wordt gebruikt om een naad tussen twee planken, scheuren, gaten, lassen, stuiken en andere verbindingen waterdicht te maken. Enkele soorten breeuwsel zijn: mos, geteerd papier, geplouzen touw (werk), textiel, katoen, pek, paarden- en koeienhaar.
buikdenning	Binnenhuid van het vlak die op de bovenkant van de leggers ligt; maakt deel uit van de constructie en dient tevens om een gladde oppervlakte te verkrijgen in het ruim.
bun	Van de overige ruimten binnen de scheepsromp van vissersschepen door bunschotten afgescheiden ruimte. Deze ruimte was met water gevuld, zodat de gevangen vis levend getransporteerd kon worden. Daarom vaak doorboord.
bundeken	Dekplanken boven de bun die deze afsluiten.
concretie	Bepaalde metalen voorwerpen corroderen wanneer ze in contact komen met water en zuurstof. Hierdoor wordt het eigenlijke metaal omgezet in roest/corrosie, zodat er uiteindelijk slechts een bonk "concretie" overblijft en de metalen voorwerpen verdwijnen. Het voorwerp ondergaat een chemische verandering. Ook andere, niet-metalen voorwerpen hebben te lijden onder dit proces. De concretie kan zo hard groeien dat voorwerpen die in de buurt liggen, ingesloten kunnen worden door die concretie.
dendrochronologisch onderzoek	Wetenschappelijke methode, waarbij hout met behulp van jaarringpatronen gedateerd kan worden.
dubbeling	Bekleding van de scheepshuid onder de waterlijn, soms met een extra laag planken, soms met platen lood, koper of ander metaal. Dit werd vanaf de Gouden Eeuw vaak gedaan als bescherming tegen paalworm, een houtetend organisme dat onder schepen en in buiswater meegevoerd was uit warmere streken en vervolgens hier welig tierde (en nog steeds aanwezig is).
elger (of palingijzer)	Viswerktuig waarmee men paling kan vangen, het palingsteken. Het bestaat uit een drietand, of soms wel vijf tot zes tanden, waarvan de binnenzijde plat zijn en er slecht een dun reepje ruimte overblijft, de uiteinden lopen krom naar buiten toe bij de buitenste twee tanden. Aan de bovenkant zit een grote open ruimte. Dit werktuig haalt men door het water waarbij de paling blijft steken tussen de tanden.
gaffeltuig	Manier van tuigage van een schip.
gang	Serie planken (of een enkele plank) die in elkaars verlengde liggen en van steven tot steven lopen.
gangboord	Smal stuk dek langs het scheepsboord, naast de luikopening van het laadruim en/of de roef.
gekantrecht	Vierkant gemaakt. Een gekantrechte balk is een stam die aan vier zijden afgevlakt is tot een balk.
gepiekt	Scherpe vorm van voor- of achterschip.
grape(n)	Grape = aardewerken driepoot. Komt van schaal met drie pootjes, meestal van aardewerk, ook wel van ijzer.
haaklassen	Las = verbinding tussen twee houten verbanddelen of planken die in de lengterichting aan elkaar worden bevestigd. Bij een haaklas zijn de uiteinden van de las over ongeveer 1/2 tot 1/5 van de plankbreedte haaks op de zijanten afgezaagd of afgekapt.
haalmes	Gereedschap om hout te bewerken.
heideboender	Bezempje, gemaakt van twijgen van heidetakken, gebruikt voor poetsen en afwassen aan boord van een schip.
heve	bepaalde constructie van de steven
huid	De buitenbekleding van een schip.
huidgang	Een individuele van voor- tot achtersteven lopende strook van de scheepshuid, meestal samengesteld uit meerdere, in elkaars verlengde liggende, huidplanken. Bij kleinere schepen, als punters, kan de huidgang uit één huidplank bestaan.
inhouten	Verzamelnaam voor de stukken hout die het geraamte van een schip vormen en zorgen voor het dwarsverband en het verband tussen de planken onderling.
inkuilen	Manier van fysiek beschermen van een scheepswrak. Hierbij wordt een laag waterdicht folie om en over het wrak gelegd. Aan de bovenzijde zit een gat, waardoor regenwater opgevangen kan worden. Het water kan echter niet in horizontale richting verdwijnen door het folie, en niet in verticale richting door de grondlagen en dus zal de grondwaterspiegel ter plaatse van het scheepswrak kunstmatig worden verhoogd.
jufferblok	Een element van de tuigage. Een jufferblok, ook wel doodshoofdblok geheten, heeft drie gaten (vandaar de naam doodshoofd) waardoor touwen vastgezet werden.
karveel	Bouwwijze van de huid van een schip, waarbij de gangen tegen elkaar aan liggen.
kiel	Zware langsscheepse balk of plank, die midscheeps de onderzijde van een schip vormt en de basis uitmaakt voor het opbouwen van de stevens en de spanten.
kielbalk	Zware langsscheepse balk, die midscheeps de onderzijde van een schip vormt en de basis uitmaakt voor het opbouwen van de stevens en de spanten.
kim	Overgang van het vlak naar de zijde van een schip.
klepper	Een muziekinstrument. Een leprozenklepper, werd gedragen door een lepralijder, die met zijn klepper moest kleppen om de mensen te waarschuwen dat hij eraan kwam.
kloostermop	Een oud type baksteen van groot formaat. Oorspronkelijk gebruikt bij de bouw van kloosters.
kneppels	Een balkje dat dient om de opening van een kuilnet open te houden.
knieën	Verbindingsstuk, in de vorm van een geknikte knie, meestal op natuurlijke wijze krom gegroeid.
knikspant	Rompvorm die in dwarsdoorsnede rechte boorden en een recht vlak heeft die in een scherpe hoek tegen elkaar staan.
kotten	Kot is Zeeuws voor roef.
krommers	Sterk gekromd hout.
kuilnet	Vistuig dat achter een schip door het water wordt gesleept.
langsscheeps	In de lengterichting van het schip.
langsverstijving	Versteviging in lengterichting van het schip

las	Verbinding tussen twee planken, waarbij de planken elkaar in lengterichting overlappen. Vaak blijft aan de binnen- en buitenkant een lip staan.
liplassen	Zie las.
luikhoofd	Rechthoekige, met luiken af te sluiten opening in het scheepsdek, die toegang tot het ruim geeft.
marlpriem	Gereedschap. Een priem gebruikt om touw te splitsen.
mastspoor	Breed stuk hout aan de binnenkant van de inhouten, waarin een gat is gemaakt voor de mastvoet. Soms is het mastspoor verwerkt in het zaathout.
mastwangen	Mastwangen ondersteunen het ezelschouder (bovenste verbinding tussen steng en ondermast. Een steng is een rondhout waarmee de mast verlengd kan worden).
mosbreeuwsel	Zie breeuwsel, hierbij is het materiaal mos.
oorstokken	Verticaal balkje aan weerskanten van de opening van een kuilnet.
opboeisel	Boeisel: beplanking van de scheepshuid boven het berghout. Een lichte plank, bevestigd aan de bovenste boordgang, die moet verhinderen dat buiswater over de boorden van het schip slaat.
oplanger	Het staande of opgaande gedeelte van de spanten of ribben van een schip.
overnaads	Bouwwijze van de huid waarbij de gangen elkaar dakpansgewijs overlappen.
palingijzer (of elger)	Zie Elger
palingkubbe	Kubben waren korte, van wilgenteen gevlochten korven. De korfkub werd geaasd met spiering en verzwaard met stenen en aan een schuin in de bodem gestoken stok gehangen, waarbij de korf schuin op de bodem rustte en aan de onderkant een kleine opening overbleef waardoor de paling naar binnen kon zwemmen. De bovenkant was afgesloten door een houten dekseltje.
platboomd	Met een platte bodem of vlak.
pluten	Scheepstype.
proefsleuven	Smalle sleuven die worden aangelegd bij een archeologische verkenning. In het geval van een scheepsverkenning gaat het vaak om drie sleuven, 1 tot 2 m breed, aangelegd over voorsteven, middenschip en achtersteven.
roef	Overdekte woonruimte aan boord van een schip.
ruiterspoor	Een ruiterspoor is een beugel met een metalen punt en getand raadge dat aan de hiel van de schoen of rijlaars gedragen wordt, waarmee het paard "aangespoord" kan worden harder te lopen.
schaarstokken	Langsscheepse zware dekplanken aan weerszijde van de opening in het voordek die dient voor het strijken van de mast.
scheergang	Ook wel scheerstrook genoemd. De scheerstrook is bedoeld als geheugensteun voor de bouwmeester. Deze tekent op de strook niet alleen de plaats waar de dekbalken dienen te komen aan, maar ook de plaats van de luiken, spillen, masten, geschutspoorten, etcetera.
scherp gebouwd	Ook wel gepiekt genoemd.
schokker	Scheepstype.
slijtplank	tegen de huid aangebrachte plank, die slijtage of beschadigingen moet voorkomen.
spanendoos	Doosje van heel dun hout gemaakt, zoals bijvoorbeeld een hoedendoos.
spil (= lier of windas)	hijswerktuig met horizontale spil, voor het halen van een tros of kabel
spilrol	draaiende deel (rol of as) van een spil
spilwangen	Vaste delen van de spil aan weerszijden van de spilrol met ronde uithollingen waarin de spilrol draait.
spriettuig	tuigage met sprietzeil.
stevan	Langsscheeps verbanddeel dat aan beide uiteinden van de kiel wordt opgericht en waartegen de huidbeplanking in de boegen sluit.
stevanroer	Hierbij is het roer bevestigd aan de achterstevan van het schip. Dit in tegenstelling tot een zijroer of een stuurriem, een zeer grote riem aan stuurboordzijde van het schip, waarmee gestuurd werd. Dit laatste is de oudere manier van een stuurinrichting van een schip.
strijkbare mast	Een mast die gestreken, dwz omlaaggehaald kan worden, waardoor er makkelijker onder bruggen door gevaren kan worden.
strijkglas	Voorloper van het strikijzer.
stuurboord	Rechterkant van een schip.
stuwage	Manier van het beladen van een schip.
teen	Uitstekende punt; het buitenste gedeelte van het lijf of de tak van een knie.
treeften	ev = treef, een ijzeren voorwerp dat je in het vuur kan zetten, waar je dan een ketel of pot op kan zetten.
uittrimmen van een schip	Aanpassen van de ligging van het schip in het water.
vingerlingen	Vingerlingen zijn bevestigd aan de achterstevan. Hierin vallen de roerpennen van het roer. Ze bestaan uit twee ijzeren strippen aan weerszijden van de stevan bevestigd, die aan de achterzijde van de stevan samenkomen in een soort buis, waarin de roerpen dan moet vallen.
vlak	In de scheepsbouw en scheepsarcheologie gebruikelijke benaming voor de bodem van het schip, de min of meer horizontale onderkant van een schip, tot waar deze naar boven buigt bij de kim. Het vlak is feitelijk het samenstelsel van vlakplanken, inhouten (met name leggers) en eventuele wegering.
vlakgang	Samenstel van meerdere planken die een bepaald deel van het vlak tussen de beide tevens beslaat.
waardestellend onderzoek	Verkenkend onderzoek, waarbij de waarde van de archeologische vindplaats vastgesteld moet worden. Denk hierbij aan datering, afmeting, fysieke toestand, uniciteit, etc.
weger	Plank die onderdeel vormt van de wegering (zie wegering).
wegering(plank)	Bekleding aan de binnenkant van de spanten, die bijdraagt aan de langsscheepse sterkte.
zaathout	Centrale weger die midscheeps over de spanten loopt (boven de kiel) en dient ter versteviging van het langverband.
zandstrook	Eerste gang van het vlak naast de kiel.
zeeg	Sprong: langsscheepse welving of rondte van dek en/of romp.
zetboord	wegneembare plank of boord, die tijdelijk op het boeisel of een lage verschaning van een vaartuig wordt geplaatst om het vrijboord te verhogen en zo de golfslag en het buiswater te weren.
zijwaarden	waarden (een soort grote brede planken) die aan de zijde van een schip werden bevestigd, die men, indien nodig, in het water kon laten zakken, om verlijeren (afdrijven door de overheersende wind) te voorkomen.